

Ioan-Paul Chiș

**Redeschiderea procesului penal
în cazul judecării *in absentia***

Editura
Stamangiu
2022

Capitolul al IV-lea. Cazurile de redeschidere a procesului penal

Secțiunea 1. Precizări prealabile

1. Introducere. Așa cum am arătat, în sistemul nostru de drept, deosebirile substanțiale dintre căile de atac ordinare și cele extraordinare se desprind, ca simple corolare, din existența unei hotărâri penale definitive, adică imutabile și executorii^[1].

Astfel, cât timp hotărârea penală este nedefinitivă, calea ordinară de atac va avea prioritate față de calea extraordinară de atac, întrucât ciclul ordinar nu a fost încheiat și, astfel, rațiunea unui remediu extraordinar nu se verifică atât timp cât partea poate uza în condiții mai lesnicioase și cu efecte mai largi un remediu ordinar.

O altă deosebire este aceea că, în cazul căilor extraordinare de atac, simpla depunere a cererii nu are caracter suspensiv de executare, așa cum îl are promovarea căilor ordinare de atac. Această diferență este impusă de principiul puterii lucrului judecat, executorialitatea hotărârilor^[2] atașată hotărârilor definitive opunându-se energic unei suspendări *ope legis*.

În fine, căile extraordinare sunt supuse unui examen de admisibilitate, adică criticile aduse împotriva hotărârii trebuie să fie circumscrise cazurilor legale și să fie aduse în fața instanțelor penale în condițiile imperative stabilite prin lege, pe când căile ordinare de atac pot fi promovate pentru orice motiv, inclusiv atunci când nu s-a reținut vreo nulitate formală^[3].

2. Premisa redeschiderii procesului penal. Cazurile de folosire a căilor extraordinare de atac trebuie prevăzute expres de legea procesuală penală și, întrucât prin acestea se tinde a

[1] D.V. MIHĂESCU, V. RĂMUREANU, *Căile extraordinare de atac în procesul penal*, Ed. Științifică, București, 1970, p. 9.

[2] N. VOLONCIU, R. MOROȘANU, *Codul de procedură penală comentat. Art. 415-464*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 3.

[3] V. DONGOROZ, *Curs de drept și procedură penală* (curs litografiat), București, 1947, p. 891.

se susține o excepție de la autoritatea lucrului judecat, sunt de strictă interpretare și aplicare^[1].

Această abordare oarecum extremă este impusă de caracterul extraordinar al căii de atac, rigiditate care este justificată și prin raportare la efectele tezei contrare. Într-adevăr, o abordare superficială în această materie ar transforma o procedură excepțională într-o cale folosibilă prea ușor^[2], aptă să deschidă posibilitatea unor abuzuri cu consecința slăbirii principiului securității raporturilor juridice și implicit a încrederii în justiția penală.

Pe de altă parte, păstrarea unei hotărâri judecătorești definitive, pronunțată într-o procedură în care drepturile procesuale recunoscute părților au fost încălcate într-o asemenea manieră încât însăși justetea hotărârii este pusă sub semnul întrebării, este deopotrivă un lucru rău pentru justițiabili și chiar pentru societate în genere.

Din această coliziune de interese – pe de o parte, respectarea stabilității hotărârilor judecătorești, iar, pe de altă parte, asigurarea unui remediu efectiv în cazul în care împrejurările de fapt sau de drept invocate pot da naștere cu adevărat unui dubiu asupra realității cuprinse în hotărâri ori asupra echității procedurii în urma căreia acestea au fost pronunțate –, legiuitorul a stabilit extrem de precis care sunt cazurile prin care un atare echilibru între cele două interese este asigurat.

Redeschiderea procesului penal este o instituție care în ordinea noastră de drept se numără printre căile extraordinare de atac, astfel că va urmări același tipar și va avea aceeași finalitate cu acestea. Astfel, redeschiderea procesului penal va avea ca obiect numai hotărârile penale care se bucură de autoritate de lucru judecat și va putea fi utilizată numai în cazurile strict prevăzute de lege, situații în care, față de imperativul respectării drepturilor esențiale ale părților din procesul penal, principiul securității raporturilor juridice trebuie să cedeze. În acest context, argumentat de nevoia salvagădării drepturilor apărării și asigurării, astfel, a echității procedurii, ca expresie a principiului preeminenței dreptului într-o societate democra-

[1] Cas. II, 134 din 3 aprilie 1885, în C. HAMANGIU, *op. cit.*, p. 405.

[2] I. NEAGU, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, ed. a 2-a, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 414.

tică^[1], ținându-se seama de principiul securității raporturilor juridice, care implică, între altele, ca soluția definitivă pronunțată de instanțe cu privire la orice litigiu să nu fie repusă în discuție^[2], legiuitorul procesual penal a rezervat redeschiderii procesului penal un singur caz pe care să se grezeze, *i.e.* judecarea *în lipsă* a titularului cererii.

Practica judiciară a reținut două situații ipotetice de judecare *în lipsă*, interconținute, respectiv condamnatul nu a avut cunoștință despre procesul penal sau, dacă a avut cunoștință despre acesta, nu s-a putut prezenta la termenul fixat și nu a putut încunoștința instanța despre această împrejurare^[3].

Din lectura dispozițiilor legale se desprind mai multe variante prin care poate fi stabilită împrejurarea dacă inculpatul avea sau nu cunoștință despre existența procesului și, în caz afirmativ, dacă lipsa sa de la proces îi este sau nu imputabilă. Acestea sunt: (i) lipsa citării ori citarea nelegală la proces, (ii) lipsa oricărei alte notificări oficiale despre proces, (iii) inexistența altor împrejurări din care să rezulte, neechivoc, că a luat cunoștință despre proces și (iv) imposibilitatea de prezentare la judecată și de comunicare a acestei împrejurări.

Ca o primă observație, primele trei variante legale de definire a noțiunii „*în lipsă*” gravitează, în esență, în jurul omisiunii încunoștințării prin orice mijloc oficial a suspectului sau inculpatului despre proces. Ultima variantă reprezintă un test subsidiar pe care instanțele judecătorești îl vor realiza în ipoteza în care acuzatul a fost încunoștințat oficial despre procesul penal, fiind necesar a se cerceta dacă acesta, din împrejurări mai presus de voința lui, nu s-a putut prezenta și încunoștința instanța despre acest lucru.

Înainte de a analiza fiecare variantă legală în parte, apreciem că este necesar să stabilim ce se înțelege prin procesul penal despre care partea acuzată nu a avut cunoștință.

[1] M. VASIESCU, *Redeschiderea procesului penal în cazul judecării în lipsa persoanei condamnate*, în *Dreptul* nr. 9/2014, p. 160.

[2] C.E.D.O., cauza *Androne c. României*, nr. 54062/00, Hotărârea din 22 decembrie 2004, par. 44.

[3] C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 354/A din 26 martie 2015, portal.just.ro.

3. Noțiunea de „proces penal”. După cum se poate observa, legea procesuală penală vorbește despre *proces* și despre *cursul procesului*, fără să indice însă la care parte a procesului penal se referă. Așadar, revine interpretului sarcina de a trasa liniile directoare ale termenului folosit de legiuitor, acest demers fiind necesar pentru a se stabili întreaga dimensiune în care urmează a fi analizată instituția.

Preliminar, apreciem relevant să subliniem faptul că noțiunea de „proces penal” utilizată de legiuitor în denumirea căii de atac diferă cantitativ, ca întindere, de noțiunea de „proces penal” folosită în cuprinsul art. 466 alin. (1) C.proc.pen. În esență, prin proces penal care se dorește a fi redeschis ca urmare a admiterii acestei căi extraordinare de atac nu vom înțelege, potrivit legii, decât fazele jurisdicționale^[1]. Așadar, cu privire la finalitatea exercitării căii de atac, prin redeschiderea procesului penal nu va fi redeschisă și faza urmăririi penale, cu toate că și aceasta face parte din noțiunea mai largă de proces penal. De altfel, căile extraordinare de atac tind să redeschidă strict activitățile jurisdicționale, etapele și fazele procesuale desfășurate în fața organelor de jurisdicție. Remediul procesual analizat este incident ori de câte ori se constată că persoana acuzată nu a fost notificată oficial și nici nu a participat în tot cursul procesului penal la vreo activitate judiciară, perioada de referință incluzând de această dată și faza urmăririi penale.

Această din urmă concluzie se impune, întrucât, din punct de vedere etimologic, termenul de proces provine din cuvântul latin *processus*, care înseamnă înainte, progres, reprezentând deci o activitate progresivă, dinamică, ce tinde spre realizarea unui scop^[2].

În sensul său larg, procesul penal poate fi definit ca fiind activitatea desfășurată succesiv de către organele judiciare, potrivit competențelor acestora, cu participarea părților și a altor subiecți procesuali, în vederea urmăririi și judecării faptelor penale care constituie infracțiuni. Așadar, este vorba despre o

[1] I.C.C.J., compl. HP, Decizia nr. 22 din 9 iunie 2015 (M. Of. nr. 486 din 2 iulie 2015).

[2] GH. MATEUȚ, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 124.

activitate complexă care depășește limitele stricte ale judecării cauzelor penale și ale realizării justiției^[1].

În actuala reglementare, procesul penal cuprinde patru faze procesuale distincte, care se întind între momentul actului de debut al procesului penal care este dispoziția de începere a urmăririi penale *in rem* și momentul final care coincide cu punerea în executare a hotărârilor instanțelor de judecată, moment care constituie punctul de pornire a executării propriu-zise a hotărârii pronunțate.

În sens restrâns, prin proces penal se înțelege strict activitățile desfășurate în fața instanței de judecată, faza de debut a procesului penal în această accepțiune reprezentând-o faza judecării. Acest înțeles al termenului este întâlnit îndeosebi în sistemul *common law*.

În opinia noastră, în economia dispozițiilor relative la calea extraordinară de atac analizată este indiscutabilă voința legii în sensul primei accepțiuni a termenului de proces penal, față de rațiunea acestei instituții procesuale penale, față de obligațiile care îi incumbă acuzatului și față de împrejurarea că nimeni nu poate invoca propria vină în vederea desființării actelor dresate de către organele judiciare care prin ipoteză au aptitudinea să pricinuiască o vătămare izolată, identificată numai în patrimoniul părții.

Astfel, doctrina^[2] a arătat că scopul redeschiderii procedurilor este garantarea dreptului la un proces echitabil al persoanei condamnate în lipsă, prin respectarea principiului contradictorialității, a egalității armelor și a exercitării dreptului la apărare, ceea ce presupune formularea de cereri, excepții și concluzii în procesul penal, personal sau prin apărător, precum și interogarea subiecților procesuali audiați, garanții care rămân active cât timp nu se dovedește că acuzatul a renunțat, în mod neechivoc, la dreptul de a compărea în persoană. Or, atâta vreme cât se dovedește că persoana condamnată a cunoscut despre existența procesului penal, redeschiderea acestuia este inadmisibilă.

[1] N. VOLONCIU, *op. cit.*, 1972, p. 7.

[2] M. UDROIU, O. PREDESCU, *Tratat, op. cit.*, p. 977; B. MICU, A.G. PĂUN, R. SLĂVOIU, *Procedură penală. Curs pentru admiterea în magistratură și avocatură. Teste grilă*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 331.

De asemenea, nu pot fi ignorate nici prevederile art. 108 alin. (2) lit. b) C.proc.pen., care instituie obligația în sarcina inculpatului de a comunica în scris eventuala schimbare a adresei de comunicare a actelor de procedură, consecința nerespectării acestei obligații fiind aceea ca citațiile și orice alte acte de procedură să fie socotite legal comunicate la adresa menționată de inculpat cu ocazia audierii.

Dispoziția legală amintită este firească, întrucât normele privind comunicarea actelor de procedură (inclusiv citarea) sunt prevăzute sub sancțiunea nulității relative, încălcarea acestora presupunând, de principiu, numai o vătămare a intereselor personale ale părții, vătămare la care, prin ipoteză, aceasta a contribuit. Or, s-a arătat în doctrină, constatarea unei vătămări procesuale exclude *de plano* orice culpă a persoanei care o invocă ori pentru care se invocă, deoarece este împotriva logicii și echității juridice de a te plânge contra unei vătămări pe care tu însuți ai provocat-o^[1].

În același sens s-au pronunțat și instanțele judecătorești, soluțiile întemeiate pe vechea lege procesuală penală fiind susținute și de actualele prevederi.

Astfel, s-a arătat că în interpretarea textului de lege nu trebuie să se facă abstracție de scopul reglementării procedurii rejudecării cauzei, și anume garantarea dreptului persoanei condamnate în lipsă la un proces echitabil, cu respectarea, în principal, a dreptului său la apărare^[2].

Acest drept poate fi restricționat nu numai în situația în care persoana condamnată a fost prezentă la unul dintre termenele de judecată sau la pronunțarea hotărârii, ci și când rezultă că a luat cunoștință, în alt mod, despre desfășurarea judecății^[3]. În același sens, s-a statuat că scopul redeschiderii procedurilor este acela de a permite inculpaților care nu au avut cunoștință de procesul penal derulat împotriva lor să își exercite dreptul la apărare, și nu acela de a prelungi procesul prin folosirea unei

[1] N. GIURGIU, *Cauzele de nulitate în procesul penal*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 106.

[2] C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 50/R din 26 ianuarie 2009; C.A. Constanța, s. pen., min. și fam., dec. nr. 997/P din 5 noiembrie 2009, www.jurisprudenta.org.

[3] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 624 din 29 februarie 2012.

căi extraordinare de atac pentru aceia care, cu bună-știință, s-au sustras de la judecată fugind în afara granițelor țării^[1].

Curtea Constituțională a statuat în aceiași termeni când a stabilit că rațiunea acestei căi extraordinare de atac este identificată în dreptul la apărare al acuzatului care, fiind judecat în lipsă, nu s-a bucurat de o apărare eficientă specifică oricărui proces echitabil prin posibilitatea de a solicita administrarea de probe în apărarea sa, atât în ceea ce privește vinovăția, cât și sub aspectul sancțiunii ce i s-ar putea aplica^[2].

De asemenea, s-a decis că, dacă inculpatul, fără a participa la vreo activitate judiciară desfășurată în proces, cunoștea că există o procedură penală începută față de el^[3]; ori a participat la proces dând declarații în faza urmăririi penale^[4]; sau a participat la judecata în primă instanță și a lipsit la judecata în apel^[5]

[1] C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 26/R din 14 ianuarie 2010, www.jurisprudenta.org.

[2] D.C.C. nr. 523 din 12 decembrie 2013, *precis*.

[3] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 5184 din 12 octombrie 2004; I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 624 din 29 februarie 2012; I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 335 din 29 ianuarie 2014. Prin aceste decizii, instanța supremă a statuat, invariabil, în sensul că cererea de redeschidere a procesului penal este inadmisibilă dacă rezultă din actele dosarului că acuzatul avea cunoștință despre existența procesului penal desfășurat împotriva sa (de pildă, a solicitat amânarea cauzei în vederea angajării unui apărător).

[4] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 4713 din 2 august 2006; C.A. Bacău, s. pen., min. și fam., dec. nr. 83 din 4 februarie 2010; C.A. Suceava, s. pen. și min., dec. nr. 25 din 4 mai 2009, www.jurisprudenta.org; C.A. Galați, s. pen. și min., dec. nr. 338 din 17 martie 2016, www.legalis.ro. În sens contrar, a se vedea C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 772/R din 20 august 2008, www.jurisprudenta.org, instanța apreciind, în contextul în care condamnatul a fost audiat în faza urmăririi penale și i s-a prezentat materialul de urmărire penală, ambele actele procedurale efectuându-se în prezența avocatului ales, apărător care l-a reprezentat în tot cursul judecării, că *participarea condamnatului la faza de urmărire penală prin darea unei declarații nu este semnificativă, reprezentarea de către avocat neavând relevanță atât timp cât inculpatul nu a fost prezent pentru a-și putea face o apărare efectivă*. Tot în sens contrar, I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 560 din 17 februarie 2009, ocazie cu care s-a apreciat ca lipsit de relevanță faptul că inculpatul a fost prezent la judecata în primă instanță și în apel, instanțe care l-au achitat, cât timp a fost lipsă la judecata în recurs, instanță care a pronunțat pentru prima dată condamnarea lui.

[5] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 2517 din 9 mai 2007; I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 4121 din 12 decembrie 2012.

ori în recurs^[1]; sau a fost citat la locurile indicate de el cu ocazia audierilor efectuate de către organele de urmărire penală^[2]; ori a fost arestat în faza de urmărire penală^[3]; sau i s-a prezentat materialul de urmărire penală^[4], desfășurarea judecării în lipsa acestuia nu va fi suficientă pentru redeschiderea procesului penal.

În fine, relativ la culpa inculpatului în necomunicarea noului domiciliu, instanțele judecătorești au arătat că, în eventualitatea schimbării adresei, inculpatului îi incumbă obligația de a anunța organele judiciare despre aceasta, actele de procedură comunicate la domiciliul indicat anterior fiind perfect valide^[5].

Nu s-a admis redeschiderea procesului penal atunci când neparticiparea la proces s-a datorat în totalitate culpei inculpatului, acesta negăsindu-se în ipoteza imposibilității de a se prezenta la proces pentru a fi audiat și pentru a solicita administrarea de probe în apărare.

Cu privire la momentul *a quo* care trebuie avut în vedere pentru delimitarea noțiunii de proces penal, instanța supremă a statuat că nu va interesa perioada anterioară începerii procesului penal^[6], adică activitățile de verificare efectuate de către organele de urmărire penală anterior începerii urmăririi penale *in rem*, în măsura în care se consideră că asemenea activități se impun^[7].

[1] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 2684 din 18 mai 2007.

[2] C.A. Cluj, s. pen. și min., dec. nr. 426/R din 16 iunie 2009, www.jurisprudenta.org.

[3] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 3909 din 28 noiembrie 2012; C.A. Timișoara, s. pen., dec. nr. 121/R din 4 februarie 2010, www.jurisprudenta.org.

[4] C.A. Oradea, s. pen. și min., dec. nr. 633/R din 11 decembrie 2008, www.jurisprudenta.org.

[5] C.A. București, s. I pen., dec. nr. 1389 din 8 octombrie 2009; C.A. Brașov, s. pen., dec. nr. 691/R din 22 octombrie 2009; C.A. Alba Iulia, s. pen., dec. nr. 668 din 5 noiembrie 2009, www.jurisprudenta.org.

[6] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 5424 din 13 noiembrie 2007.

[7] Spre exemplu, cu toate că actele premergătoare nu mai sunt prevăzute expres de noul Cod de procedură penală, aceasta nu înseamnă că organelor de urmărire penală le este interzis să facă simple verificări ale celor relatate prin plângere sau denunț; în același sens, a se vedea N. VOLONCIU, *Noul Cod de Procedură Penală din perspectivă istorică*, <http://ncpp.inm-lex.ro/video.html>.

Ceva mai mult, susținem noi, nu va interesa nici perioada scursă între momentul începerii urmăririi penale *in rem* și cel al continuării urmăririi penale *in personam*, rațiunile reținute prin hotărârile citate păstrându-se prin ipoteză; practic, persoanei în cauză, neatribuindu-i-se calitatea de suspect, adică de subiect de drepturi și obligații, nu i s-a comunicat și nici nu putea să cunoască faptul că împotriva sa a fost pornit mecanismul justiției.

Așadar, prin proces penal, în sensul tiparului normativ analizat, se va înțelege întreaga perioadă cuprinsă între momentul continuării urmăririi penale cu suspect în cauză – cu condiția ca suspectul să fie însuși condamnatul care cere redeschiderea procesului penal – și până la pronunțarea hotărârii definitive.

Nu va interesa, în acest sens, faptul că procesul penal a fost suspendat ori că a cunoscut reveniri în fazele și etapele anterioare, și într-un caz, și în celălalt, obligațiile procesuale ale acuzatului nefiind înlăturate.

În fine, procesul penal desfășurat între aceste două coordonate de timp trebuie să curgă neîntrerupt, adică să nu se fi intercalat o soluție de netrimitere în judecată dispusă de către procuror. Într-adevăr, în cazul reluării urmăririi penale, încunoștințarea oficială despre proces trebuie să fie realizată ulterior reluării procesului, comunicările actelor efectuate anterior neavând relevanță în sensul analizat. Totodată, dispoziția care reglementează prezumția de luare la cunoștință a actelor comunicate la adresa menționată anterior de către acuzat nu se va reactiva raportat la aceste date, acuzatul redevenit suspect sau inculpat urmând a fi citat personal și reaudiat de către organele de urmărire penală.

Secțiunea a 2-a. Definirea termenului „în lipsă”

1. Notificarea acuzatului. Obligație de rezultat. Încunoștințarea acuzatului despre învinuirile care îi sunt aduse și, pe cale de consecință, despre procesul penal al cărui protagonist este reprezintă premisa respectării dreptului la apărare al acestuia, numai din acest moment născându-se în patrimoniul său drepturi și obligații procesuale.

Această obligație se naște *de îndată* pentru organele de urmărire penală [art. 10 alin. (3) C.proc.pen.], imediat ce au dispus continuarea urmăririi penale față de suspect [art. 305 alin. (3) C.proc.pen.], persoanei care a dobândit această calitate fiindu-i aduse la cunoștință, înainte de prima sa audiere, calitatea dobândită, fapta de care este suspectată și încadrarea juridică a acesteia. De asemenea, suspectului îi vor fi aduse la cunoștință și drepturile procesuale prevăzute la art. 83 din cod (art. 307 C.proc.pen.).

Cu ocazia primei audieri suspectul va fi încunoștințat, într-o limbă pe care o cunoaște^[1], cu privire la obligațiile procesuale pe care le are, respectiv obligația de a se prezenta ori de câte ori este chemat de organele judiciare, obligație a cărei încălcare poate atrage emiterea unui mandat de aducere ori a unui mandat de arestare preventivă, și obligația de a comunica organelor judiciare, în termen de 3 zile, orice schimbare a adresei, însoțită de avertismentul că, în caz de neîndeplinire a acestei obligații, citațiile și orice alte comunicări care vor fi realizate în procesul penal se vor considera valabile și că acuzatul le-a luat la cunoștință [art. 108 alin. (2) C.proc.pen.].

De menționat că obligația care incumbă organelor judiciare de a-i aduce acuzatului la cunoștință calitatea în proces, natura și cauza acuzației formulate este una *de mijloace*, prin raportare la desfășurarea *în continuare* a procedurilor și până la epuizarea acțiunii publice promovate; obligația apare însă ca fiind *de rezultat* în economia întregii cauze penale, trecută prin toate fazele și etapele sale procesuale, numai acea hotărâre care a fost pronunțată într-o procedură în cadrul căreia acuzatul a fost realmente notificat putând fi menținută.

Într-adevăr, procedura care nu garantează desfășurarea judecării în condiții de contradictorialitate nu poate fi considerată ca respectând rigorile unui proces echitabil, contextul judiciar în

[1] C.A. Suceava, s. pen. și min., dec. nr. 1176 din 12 decembrie 2018, nepublicată. Prin această decizie, instanța de apel a reținut ca ineficientă informarea inculpatului străin, în limba română, limbă pe care acesta nu o cunoaște (fără a fi folosite serviciile unui interpret), cu privire la obligația de a aduce la cunoștința organelor judiciare orice schimbare a adresei unde locuiește. Așa fiind, s-a apreciat că citarea inculpatului la judecata în primă instanță a fost nelegală, motiv pentru care s-au dispus desființarea sentinței penale atacate și trimiterea cauzei spre rejudecare primei instanțe.

care faptele sunt stabilite și legea aplicată de către organele de jurisdicție fiind unul incomplet, lipsind tocmai acuzatul, persoana presupus responsabilă de săvârșirea faptei în legătură cu care se desfășoară întreaga procedură judiciară.

În aceste condiții, pentru ca hotărârile prin care se exprimă organele de jurisdicție să devină imutabile, apreciem că este absolut necesar să se stabilească faptul că acuzatul în cauză a fost încunoștințat *personal* despre proces și că absența sa de la judecată nu s-a datorat unor împrejurări exterioare voinței lui, ceea ce face, din acest unghi, ca obligația de încunoștințare a acuzatului despre proces să fie una de rezultat, și nu de mijloace.

Desigur, încunoștințarea acuzatului despre proces asigură rezolvarea raportului de conflict printr-o hotărâre care nu va putea face obiectul redeschiderii procesului penal numai dacă puntea de comunicare a fost stabilită de către organele judiciare care au asumat soluția pe fondul cauzei. Așa fiind, în acord cu practica instanței supreme^[1], apreciem că nu interesează în economia discuției dacă organele judiciare necompetente au realizat cu succes încunoștințarea acuzatului despre proces, cât timp cele competente au eșuat în acest sens.

2. Regula participării la procesul penal. Noua legislație procesuală penală a menținut soluția tradițională a participării acuzatului în tot cursul procesului penal. Astfel, așa cum urmează să arătăm, au fost stabilite momente precise în desfășurarea procedurii în care organele de urmărire penală sunt obligate să ia contact cu acuzatul și, în același timp, a fost tratată mai permisiv posibilitatea acestuia din urmă de a participa la proces, personal sau prin avocatul său ales.

De asemenea, pentru fazele ulterioare ale procesului penal a fost păstrată posibilitatea judecării în lipsă a inculpatului, indiferent de eventualele măsuri procesuale dispuse în cauză ori de pedeapsa pe care acesta o riscă. Soluția legislativă pornește de la premisa că prezența părții la proces se găsește sub umbrela dreptului său la apărare, drept considerat ca fiind unul relativ, la care partea interesată poate renunța.

[1] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 2369 din 8 aprilie 2005.

Așadar, prin noua lege procesuală penală, în acord cu tendințele arătate de vechea lege modificată la nivelul anului 2003, părțile pot fi judecate în lipsă, organele judiciare fiind însă obligate să le încunoștințeze despre proces prin emiterea de citații, numai din acest moment activându-se dreptul acestor subiecți procesuali de a dispune într-un sens sau altul asupra dreptului de a se înfățișa.

Cu toate că am analizat această chestiune din perspectivă istorică (a se vedea *supra*, capitolul al II-lea, secțiunea a 2-a), reamintim viziunea legiuitorului în această materie, anterior anului 2003, cele două extreme între care soluția problemei trebuie să își găsească rezolvare fiind punctate legislativ în trecut, nefiind, așadar, nevoie să analizăm alte sisteme de drept spre acest sfârșit.

Într-adevăr, în trecut, în lipsa inculpatului nu se putea concepe o judecată firească, ordinară, judecata urmând a fi efectuată conform procedurii speciale a contumacilor dacă, în materie criminală, acesta nu se constituia prizonier înainte de începerea judecării și dacă se sustrăgea de la judecată (art. 470 și urm. C.proc.pen. 1864). Procedura de judecată a contumacilor a fost păstrată și prin Codul de procedură penală de la 1937 (art. 426 și urm. – varianta inițială a legii, art. 367 și urm. – varianta legii republicate), nici de această dată legea nepermițând acuzatului fugar să fie reprezentat de un apărător. Remediul procesual al judecării acuzatului în lipsă au fost purgarea contumaciei și reluarea procesului penal.

În celelalte materii, judecarea în lipsa inculpatului a fost admisă numai în acele cazuri în care pedeapsa prescrisă de lege era doar amenda, caz în care inculpatul putea fi reprezentat printr-un avocat. În situația în care pedeapsa prevăzută de lege pentru fapta dedusă judecării era închisoarea, participarea inculpatului la judecată era întotdeauna obligatorie.

În eventualitatea judecării în lipsă, condamnatul avea deschisă calea ordinară de atac a opoziției, oponentul nefiind ținut să justifice cauzele care l-au împiedicat să se prezinte la judecată. Remediul procesual a fost menținut ulterior numai pentru acele situații în care hotărârea era pronunțată în primă și ultimă instanță, fără drept de apel, doctrina salutând restrângerea domeniului de aplicare al opoziției, întrucât în practica instanțelor se constatase că posibilitatea formulării opoziției fără a

argumenta vreo justificare a lipsei de la judecata desfășurată anterior constituia numai un mijloc de șicană și de târăgănare a judecăților^[1].

Ulterior, ceva mai aproape de zilele noastre, identificăm o abordare similară cu privire la această chestiune, însă însoțită de o capcană procesuală caracteristică sistemului comunist, sistem care s-a remarcat prin crearea unei simple impresii de protecție a acuzatului în fața autorității de stat^[2]. Astfel, potrivit art. 314 C.proc.pen. 1968, judecata nu putea avea loc decât în prezența inculpatului aflat în stare de deținere, *a contrario*, judecata în lipsă fiind posibilă atunci când acesta este liber, lipsa părților legal citate neputând constitui o împiedicare a judecării.

Simularea respectării legalității, componentă necesară oricărei dictaturi, poate fi realizată numai printr-o succesiune de contradicții de termeni. În acest caz, construcția contradictorie rezulta din aceea că, deși legea permitea desfășurarea judecării în lipsa inculpatului, *nu asigura* o asemenea procedură. În acest sens este de observat că lipsa inculpatului de la judecată implica automat o modificare în planul apărării tehnice asigurate printr-un avocat, din asistență în reprezentare, însă reprezentarea era permisă de lege în fața primei instanțe numai atunci când pedeapsa prevăzută de legea penală nu era superioară pedepsei de un an închisoare. Mai mult decât atât, asistența juridică era obligatorie în cazurile prevăzute de art. 171 alin. (2) și (3) C.proc.pen. 1968, în cazul inculpatului minor, militar ori elev al unei unități militare de învățământ, în cazul inculpatului internat într-un centru de reeducare ori într-un institut medical-educativ, când legea prevedea pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa mai mare de 5 ani, însă și în aceste cazuri ajutorul juridic venit din partea apărătorului nu era admis în lipsa inculpatului.

Așadar, cu toate că regula stabilită era prezența inculpatului la judecată, legea procesuală penală îngăduia, în cvasi-totalitatea cazurilor, ca judecata să aibă loc și în lipsă. În acest caz, consacându-se principiul *asistării* părților în proces, s-a subli-

[1] C. BOTEZ, *Noul Codice de Ședință al Judecătorului de Ocol. Adnotat și comentat*, Ed. „Viața Românească” S.A., București, 1922, p. 367.

[2] D. IONESCU, *Despre concepția procesuală și noul Cod de procedură penală. Câteva lucruri simple*, în C.D.P. nr. 1/2011, p. 66-97.

niat faptul că reprezentarea de către apărător rămâne numai o excepție^[1], excepție inaplicabilă tocmai în acele cazuri serioase când inculpatul lipsă avea cea mai mare nevoie de ajutorul unui avocat. Această limitare a dreptului la apărare, recunoscută de doctrina contemporană acestor perioade, era justificată de necesitatea ca principiul nemijlocirii în procesul penal, în cauzele privitoare la infracțiuni de o anumită gravitate, să fie riguros aplicat^[2].

Posibilitatea judecării în lipsă, indiferent de natura și cuantumul pedepsei pe care inculpatul o riscă, a făcut obiectul unor repetate controale de constituționalitate, instanța de contencios constituțional, invariabil, confirmând această viziune, statuând că legea a reglementat posibilitatea judecării în lipsa inculpatului citat în condițiile legii din rațiuni care decurg în mod natural din aceea că procesul penal are menirea de a pune capăt raportului de conflict dedus judecării, în vederea restabilirii ordinii de drept, fără întârzieri rezultate din interesul redus ori chiar din reaua-credință a acuzatului în litigiu^[3].

Din toate acestea se poate desprinde că necesitatea prezenței inculpatului în fața instanței are, conceptual, o îndoită justificare. Pe de o parte, inculpatul, persoana care reprezintă figura centrală a procesului penal, are *dreptul* de a se prezenta în fața organelor judiciare în scopul de a se apăra, iar, pe de altă parte, fiind persoana care cunoaște cel mai bine faptele de care este acuzat, are *obligația* să se prezinte pentru a se asigura aflarea adevărului prin confruntarea cu martorii și celelalte părți audiate în proces, precum și pentru reținerea cu mai multă acuratețe a circumstanțelor personale ale acestuia, cercetarea directă a personalității fiind necesară unei bune individualizări a eventualei pedepse care i se va aplica.

2.1. Participarea obligatorie a inculpatului la procesul penal. De lege lata se constată o abordare diferită a noului legiuitor în privința participării inculpatului la proces, spre deosebire de art. 314 C.proc.pen. 1968, care prevedea că procesul

[1] N. VOLONCIU, *op. cit.*, 1972, p. 94.

[2] V. DONGOROZ ș.a., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea specială*, Ed. Academiei, București, 1969, p. 115.

[3] D.C.C. nr. 453 din 28 octombrie 2004, *precis*.

penal nu poate avea loc decât în prezența inculpatului deținut, actuala reglementare instituind obligativitatea judecării cauzei în prezența inculpatului, indiferent dacă acesta este liber ori în custodia statului^[1].

Cu toate acestea, înțelegându-se că rațiunea primordială a prezenței inculpatului este garantarea dreptului la apărare *pro se*, văzând că acest drept este unul relativ, adică asupra căruia titularul poate dispune, legea permite ca organele judiciare să efectueze urmărirea penală [art. 309 alin. (5) C.proc.pen.] și să îl judece pe inculpat în lipsă, indiferent de pedeapsa pe care o riscă [art. 364 alin. (2) și (3) C.proc.pen.]. Judecata în primă instanță poate avea loc în lipsă, la cererea expresă a inculpatului, chiar și atunci când acesta este arestat preventiv [art. 364 alin. (4) C.proc.pen.]. De asemenea, tot în acest sens, prin noua lege procesuală penală au fost menținute numai câteva cazuri de participare obligatorie a suspectului sau inculpatului la procesul penal, cazuri prevăzute sub sancțiunea nulității absolute [art. 281 alin. (1) lit. e) C.proc.pen.].

Drept urmare, dintre cele două rațiuni identificate care reclamă participarea acuzatului la procesul penal, noul legiuitorul s-a oprit cu precădere asupra primeia, menită să asigure exercitarea dreptului la apărare în deplinătatea sa, aceasta justificând, de altfel, reglementarea remediilor procesuale despre care discutăm. A doua, plasată pe locul secund, este asigurarea aflării adevărului, garantată numai printr-o posibilitate recunoscută organelor judiciare de a-l aduce silit pe acuzat în vederea audierii ori confruntării cu alți subiecți procesuali.

Între aceste coordonate, se pare că voința legii pare să fie diferită de cea exprimată de comisia de elaborare a Proiectului Codului de procedură penală, prin Expunerea de motive a Legii nr. 135/2010 subliniindu-se importanța deosebită a *dreptului* inculpatului de a compărea în persoană la propriul proces penal – în vederea respectării dreptului la apărare, drept care trebuie garantat prin trasarea unei *obligații* în sarcina acestuia de a se prezenta în scopul verificării exactității afirmațiilor sale, prin

[1] A. ANDONE-BONTAȘ, I.-P. CHIȘ, *Judecata. Dispoziții generale*, în M. UDROIU (coord.), *op. cit.*, p. 1496.

confruntarea cu declarațiile persoanei vătămate și ale martorilor audiați^[1].

Alăturat acestei evidente contradicții se mai constată că noul legiuitor, cu toate că a permis ca judecata în primă instanță să aibă loc în lipsa inculpatului arestat preventiv, la cererea expresă a acestuia, prevede în etapa apelului [art. 420 alin. (2) C.proc.pen.] ori în cazul rezolvării unor chestiuni contencioase de către instanța de executare [art. 597 alin. (2) C.proc.pen.] că aducerea inculpatului arestat este imperativă. De asemenea, tot cu privire la desfășurarea procedurii în lipsa acuzatului, se mai constată că nu s-a realizat o justă legătură între termenii cu conținut diferit *asistență* și *reprezentare*, ceea ce ar exclude, într-o interpretare rigidă, posibilitatea reprezentării din oficiu a suspectului sau inculpatului care lipsește de la proces.

2.2. Participarea acuzatului în faza urmăririi penale. Obligația cea mai importantă care revine organelor de urmărire penală este aceea de a-l încunoștința pe acuzat cu privire la calitățile procesuale care îi sunt atribuite, cu privire la natura și cauza acuzației aduse, asigurându-i-se astfel suspectului/inculpatului dreptul de a se exprima cu privire la acestea [art. 10 alin. (3), art. 307, art. 309 alin. (2) C.proc.pen.].

Caracterul nepublic, necontradictoriu și preponderent scris al urmăririi penale face ca ipotezele de participare a acuzatului la proces să se refere, în principiu, numai la actul procedural al audierii/ascultării acestuia.

Relativ la aceasta, diferitele etape ale urmăririi penale care implică o schimbare a calității acuzatului în proces impun chemarea și audierea acestuia. Urmărirea penală poate continua chiar și fără ca suspectul ori inculpatul să fi fost audiat, dacă acesta, fiind legal citat, lipsește nejustificat, se sustrage ori este dispărut [art. 309 alin. (5) C.proc.pen.].

Constatarea acestor împrejurări impune implicit ca organele de urmărire penală să se asigure că acuzatul a fost încunoștințat despre proces, informarea acestuia reprezentând premisa unei eventuale lipse nejustificate, sustrageri ori constatări a dispariției sale.

[1] Secțiunea a II-a, pct. N3, www.cdep.ro.